

TÜRKİYE'DE ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN YETİŞKİNLERLE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Ali KAYA¹

ÖZET

Zihin yetersizliği veya zihinsel engel kelimeleri telaffuz edildiğinde insanların akıllarında ilk anda bir çocuk canlanabilmektedir. Fakat günümüz dünyasında zihin yetersizliği yaşam boyu devam eden bir durumdur. Buradan hareketle zihin yetersizliği olan çocuklar da tipik gelişim gösteren akranları gibi büyürler ve birçoğu yetişkinlik dönemlerine ulaşırlar. Bu makalede zihin yetersizliği olan yetişkinlerle ilgili Türkiye alanyazınında yapılan araştırmalara odaklanılmıştır. Bu amaçla incelenen 24 araştırmanın 4'ü makale 10'u lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Araştırmalara yıllara göre bakıldığında 1999-2022 yılları arasında en fazla çalışmanın 2020 yılında gerçekleştirildiği görülmektedir. Bununla birlikte zihin yetersizliği olan yetişkinlerle yapılan lisansüstü tezlerin en fazla Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tarafından yayımlandığı görülmektedir. Ayrıca araştırmalarda zihin yetersizliği olan yetişkinlerin ve özel gereksinimli öğrencilerin araştırmalara dahil edilme oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak zihin yetersizliği olan yetişkinlerin ebeveynlerinin de 123 katılımcı ile araştırmalara dahil olma sayılarının yüksek olduğu söylenebilir. Araştırmaların toplam sayıları ve yıllara göre dağılımlarına bakıldığında özel eğitim alanında çalışılan diğer yaşam dönemlerine göre son derece düşük olduğu söylenebilir. Yetişkinlik alanını çalışan araştırmacı ve çalışma sayısının sınırlı olması yetişkinlik dönemlerinde zihin yetersizliği olan bireylere ulaşımın güç olması ve yaşam boyu eğitim teorisinin özel eğitim de uygulamaya koşulmamasından kaynaklı olabilir. Bu bulgulara genel olarak bakıldığında zihin yetersizliği olan yetişkinler çalışma alanının ülkemiz için çok yeni ve sınırlı sayıda araştırmaya sahip bir kategori olduğu söylenebilir. Bununla birlikte zihin yetersizliği olan yetişkinlerin bağımsızlıkları, yaşam boyu eğitimleri, öze belirlenimleri ve yaşam kaliteleri açısından yeni çalışmalara gereksinim bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zihin yetersizliği, yetişkinlik, Türkiye, derleme.

RESEARCHES MADE WITH ADULTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES IN TURKEY

ABSTRACT

When the words of intellectual disability or mental disability are pronounced, a child can come to mind at the first moment in people's minds. But in today's world, intellectual disability is a lifelong condition. From this point of view, children with intellectual disabilities grow up like their typically developing peers, and many reach adulthood. This article focuses on studies in the Turkish Literature on adults with intellectual disability. For this purpose, 4 of the 24 studies examined were articles and 10 were postgraduate theses. Looking at the researches by years, it is seen that the most studies were carried out in 2020 between the years 1999-2022. However, it is seen that the postgraduate theses made with adults with intellectual disabilities are mostly published by Anadolu University Institute of Educational Sciences. In addition, studies show that adults with intellectual disabilities and students with special needs have a high rate of inclusion in research. In parallel with this, it can be said that the number of parents of adults with intellectual disability is high, with 123 participants. Considering the total number of studies and their distribution by years, it can

¹ Dr. Öğretim Üyesi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü alikaya@nevsehir.edu.tr

be said that it is extremely low compared to other life periods studied in the field of special education. The limited number of researchers and studies working in the field of adulthood may be due to the difficulty of reaching individuals with intellectual disabilities in adulthood and the failure to implement the theory of lifelong education in special education. When these findings are considered in general, it can be said that the study area of adults with intellectual disability is a very new category for our country with limited research. However, new studies are needed in terms of independence, lifelong education, self-determination and quality of life of adults with intellectual disabilities.

Keywords: Intellectual disability, adulthood, Turkey, review

1. GİRİŞ

Zihin yetersizliği olan bireyler, özel gereksinimleri olan bireyler içerisinde yer almalarına karşın diğer gereksinim ve yetersizlik türlerine göre daha fazla ilgi, gözetim, koruma ve bakıma ihtiyaç duyabilmektedirler (Kaya ve Cavkaytar, 2022). Gelişen dünya, tıp bilimi, sosyal koruma ve özel eğitim hizmetlerinin olumlu bir etkisi olarak zihin yetersizliği olan bireylerde yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerini yaşayabilmektedir. Güncel olarak yetişkin birey 19 yaşından büyük kişi olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2019). Geçmişe dönersek 1930'larda, zihin yetersizliği olan bireyler için ortalama ölüm yaşı yaklaşık 19'du, 1990'lara gelindiğinde ise ölüm yaşı 66'ya çıkmıştır (Bigby ve Perez-Stable, 2004; Janicki ve diğerleri, 1999). Günümüzde ise zihin yetersizliği olan yetişkinler (ZYY) için yaşam beklentisi artmaya devam ederken birçok ZYY'nin genel nüfus kadar yaşayacağı tahmin edilmektedir (Coppus, 2013). Fakat birçok ülkede, ZYY'lerin sayılarına ilişkin doğru bilgiler genellikle yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde eksiktir. Bu durum, hizmet planlamasına ve kaynakların adil dağılımına bir engel olabilir (McConkey, Mulvany ve Barron, 2006). Tüm dünya genelindeki nüfus içerisinde zihin yetersizliği olan insan oranının %1 ile %3 arasında olduğu düşünülmektedir (American Psychiatric Association, 2013; Harris, 2006) ve her 1000 kişiden altısının ağır derecede zihin yetersizliği olduğu bilinmektedir (American Psychiatric Association, 2013). 2021 Yılı verilerine göre Türkiye’de engelli sağlık kurulu raporu bulunan 385.313 zihin yetersizliği olan birey bulunmaktadır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022). Tanılanmamış veya bir sağlık kuruluşuna başvurmamış bireylerle birlikte bu sayının çok daha fazla olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte özel bir veri olmamakla birlikte dünya ortalamasını (American Psychiatric Association, 2013; Harris, 2006) temel aldığımızda Türkiye’de 8.000.000 ile 2.400.000 zihin yetersizliği olan birey olduğu söylenebilir.

Zihin yetersizliği 22 yaşından önce ortaya çıkmaktadır (Schalock, Luckasson ve Tassé 2021) ve bu bireyler genel olarak yaşam boyu desteğe ihtiyaç duyarlar, çoğu zaman toplumsal katılımdan dışlanma riski altındadırlar (Schalock, 2004). Bu destekler genel olarak eğitim, sağlık, iş, barınma ve bakım olarak

sınıflandırılabilir (Kaya ve Cavkaytar, 2022; Shaw, Cartwright ve Craig, 2011; Thompson ve diğeri, 2009). Zihin yetersizliği olan bireylerin hem yetişkinlik dönemlerinde hem de yetişkinlik öncesinde bu destekleri alabilmesi özellikle yetişkinlik dönemindeki yaşam kalitelerini artıracaktır (Kaya ve Wehmeyer, 2022).

Güncel olarak alanyazın taraması yapıldığında ZYY'ler odaklı yapılan çalışmaların Türkiye özelinde değerlendirildiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın bağımsız yaşam ve okul sonrası döneme ulusal düzeyde odaklanması özgünlük açısından önemlidir. Bununla birlikte özel eğitim alanında henüz tüm dünyada ve Türkiye'de yeni çalışmaya başlanan yetişkinlik konusunu içeren araştırmaların incelenmesinin bundan sonra yapılacak araştırmalara rehber olacağı düşünülmektedir.

1.1. Amaç

Bu araştırmanın amacı Türkiye'de ZYY'ler odaklı 1999 ve 2022 yılları arasında yapılmış akademik makale ve lisansüstü tezlerin gözden geçirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır.

1. Araştırmaların yıllara göre dağılımı nasıldır?
2. Araştırmalarda hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır?
3. Araştırmaların katılımcıları kimlerden oluşmaktadır?
4. Araştırma konularındaki genel eğilim nasıldır?

Ayrıca araştırmanın dolaylı amacı; zihin yetersizliği ve yetişkinlik dönemi alanında yapılan çalışmaların nicelik olarak artırmak ve ülkemizde yetişkin zihin yetersizliği olan bireylerle ilgili gerçekleştirilen çalışmalar doğrultusunda var olan durum ve eğilimi ortaya çıkarmaktır. Bilinmektedir ki yapılan akademik çalışmalar doğrudan ya da dolaylı ZYY'lerin bir şekilde yaşam kalitelerinin

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmanın amacına uygun olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda araştırmanın geçerliliğini artırmak için görüşme ve gözlem tekniklerinin yanı sıra çalışılan araştırma problemiyle ilgili yazılı ve görsel materyaller de araştırmaya dâhil edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Doküman incelemesi, hem basılı hem de elektronik materyalleri içeren tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir (Corbin & Strauss, 2008).

2.2. Veri Toplama Süreci

İlgili dokümanların taranması sürecinde zihin yetersizliği veya zihinsel yetersizlik veya zihin engelli veya yetişkin veya yetişkinlik kelimeleri Türkçe olarak ve araştırma Türkiye ile sınırlı olduğu için Google Akademik, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi ve Dergipark akademik veri tabanlarında taranmıştır. Tarama ile birlikte ulaşılan dokümanların kaynakça bölümlerinde yer alan farklı dokümanlar da incelenerek tarama alanı genişletilmiştir. İlgili içeriklerin analizi sonucunda doğrudan zihin yetersizliği konusunu incelemeyen ve zihin yetersizliği olan yetişkinleri kapsamayan çalışmalar hariç tutulduğunda Türkiye’de yapılan 24 çalışmaya ulaşılmıştır. Ayrıca bir kısım çalışmalar tez ve tezdin üretilmiş makale olduğu için tek yayın olarak değerlendirilmiştir. Bu araştırma kapsamında incelenen çalışmalar Tablo 1.’de sunulmuştur.

Tablo 1. Türkiye’de zihin yetersizliği olan yetişkinler ile yapılan akademik çalışmalar

Yazar	Tarih	Yayın Adı	Yayın Yeri	Çalışma Türü	Örneklem		Yöntem Model
					Katılımcı	Sayı	
Yıldız ve Cavkaytar	2022	Effectiveness of pre-employment independent life education program designed for young adults with intellectual disability ¹	International Journal of Developmental Disabilities	Makale	ZYY	30	Nicel Araştırma
Kaya ve Cavkaytar	2022	Development of A Daily Living Education Program For Individuals With Intellectual Disabilities Under Protective Care ¹	Rehabilitation Research, Policy, and Education	Makale	Meslek Elemanı, Yönetici, Bakım elemanı, Akademisyen	61	Nitel araştırma
Kaya ve Yöntem	2021	Adaptation of AIR Self-Determination Scale to Turkish (AIR SDS-TR)	International Electronic Journal of Elementary Education	Makale	Özel eğitim öğretmeni	220	Nicel Araştırma
Yıldız ve Cavkaytar	2020	Zihin Yetersizliği Olan Genç Yetişkinlerin Bağımsız Yaşam Gereksinimleri ¹	Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry	Makale	ZYY Ebeveyn Öğretmen İşveren	40 10 10	Nitel araştırma
Kaya ve Yöntem	2020	Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği’nin Geliştirilmesi	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi,	Makale	Yetişkin birey	468	Nicel araştırma
Ulugöl ve Cavkaytar	2020	Zihin Yetersizliği Olan Bireylere Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Aile Eğitimi Programının	Anadolu Journal of Educational Sciences International	Makale	ZYY Teyze	1 1	Tek denekli araştırma

Uçar	2020	Etkililiği ¹ Kafede Garson Olarak Çalışan Zihin Yetersizliği Olan Bireylerin Mesleğe İlişkin Matematik Becerilerinin İyileştirilmesi	Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Tez	ZYY	2	Eylem Araştırması
Ar	2020	Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdam Edilme Durumlarına Göre Yaşam Doyumu, Sosyal Destek ve Öz Yeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Tez	ZYY	188	İlişkisel tarama
Atalay	2020	Bir Üniversite Hastanesinde 2012-2019 Yılları Arasında Suç İşlediği Değerlendirilen Zihinsel Yetersizlik Tanılı Yetişkinlerin Sosyodemografik Klinik ve Kriminolojik Özellikleri	Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi	Tez	ZYY	69	Nicel araştırma
Artar	2018	Çalışma Arkadaşlarının Zihin Yetersizliği Olan Bireylerin Çalışma Yaşamına İlişkin Görüş Ve Önerileri	Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Tez	Mesai Arkadaşı	18	Nitel araştırma
Kurt ve Coşkun	2018	Yetişkin Zihin Engelli Bireye Sahip Ailelerin Çocuklarının Fiziksel Aktivite Düzeylerinin İncelenmesi	Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi	Makale	Ebeveyn	5	Nitel araştırma
Ulugöl	2018	Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylere Tarım Becerilerinin Öğretiminde Video Modelle Öğretim Yönteminin Etkililiği	Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Tez	ZYY	2	Tek Denekli Araştırma
Cavkaytar, Acungil ve Tomris	2017	Effectiveness of Teaching Cafe´ Waitering to Adults with Intellectual Disability through Audio-Visual Technologies	Education and Training in Autism and Developmental Disabilities	Makale	ZYY	3	Tek Denekli Araştırma
Görmez	2017	Zihinsel Yetersizliği Olan Yetişkinlerin Aileleri Üzerindeki Bakım Yüğü ve İlişkili Faktörler	Anadolu Klin	Makale	Ebeveyn	102	Nicel araştırma
Kurt	2016	Zihinsel Yetersizliği Olan Yetişkinlere Dinamik Germe Egzersizlerinin	Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tez	ZYY	4	Tek denekli araştırma

Cesur Yakaboylu	2016	Öğretiminde İpucunun Giderek Azaltılmasıyla Öğretim Sürecinin Etkililiği Özel Gereksinimli Öğrenciler İçin Yetişkinliğe Geçiş Becerileri Ölçme Aracının Geliştirilmesi	Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Tez	ÖGÖ	413	Nicel araştırma
Eliçin ve Kaya	2016	Zihinsel Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylere Doğrudan Öğretim Yöntemi ile Tablet Bilgisayarda Oyun Oynama Becerisinin Kazandırılması	Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi	Makale	ZYY	3	Tek Denekli Araştırma
Cavkaytar	2012	Teaching Café Waiter Skills to Adults with Intellectual Disability: A Real Setting Study	Education and Training in Autism and Developmental Disabilities	Makale	ZYY	3	Tek Denekli Araştırma
Kaya ve Yıkılmış	2011	Bakım hizmeti veren personelin zihin engellilerin yaşadıkları sorunlara ilişkin görüş ve önerileri ¹	Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	Makale	Bakım elemanı	20	Nitel araştırma
Öncül ve Yücesoy Özkan	2010	Orta ve İleri Düzeyde Zihin Yetersizliği Olan Yetişkinlere Videoyla Model Olma Kullanılarak Günlük Yaşam Becerilerinin Öğretilmesi ¹	Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	Makale	ZYY	3	Tek denekli araştırma
Aslan ve Eratay	2009	Zihin Engelli Bireylere Kumaş Üzerine Çizilen Desene Pul İşleme Becerisinin Öğretiminde Eşzamanlı İpucuyla Öğretimin Etkililiği ¹	Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi	Makale	ZYY	3	Tek denekli araştırma
Kaya ve Eratay	2009	Yetişkin Zihin Engelli Bireylerin Sosyal Becerilerinin Gelişiminde Yaratıcı Drama Yönteminin Etkililiğinin İncelenmesi ¹	Yaratıcı Drama Dergisi	Makale	ZYY	26	Karma araştırma
Özdemir	2008	Türkiye’de Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireylere Meslek Edindirme ve İstihdamlarına İlişkin Politikaların Değerlendirilmesine Yönelik Yönetici,	Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Tez	Yönetici Ebeveyn İşveren	6 5 4	Nitel Araştırma

Buğan	1999	İşveren ve Veli Görüşleri Yetişkin Zihinsel Engelli Kadınların Günlük Yaşam Becerilerini Gerçekleştirme Durumlarının Belirlenmesi	Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Tez	ZYY	38	Nitel araştırma
-------	------	---	--	-----	-----	----	-----------------

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma sürecinde doküman analizi ile incelenen akademik materyaller betimsel istatistik yöntemi (frekans) kullanılarak çözümlenmiştir. Bu kapsamda toplanan verilerin her biri araştırma sorularına karşılık gelecek şekilde frekanslar ile hesaplanmıştır. Sonrasında elde edilen veriler tablolar ve grafikler hâlinde sunularak yorumlanmıştır.

2.4. Güvenirlilik

Araştırmada güvenirliliği sağlamak için kodlama güvenirliliğine bakılmıştır. Bu amaçla Miles ve Huberman'ın (1994) (Güvenirlilik = Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) formülü uygulanmıştır. Bu formüle göre kodlayıcılar arası görüş birliği %80'den daha yüksek bir oranda olmalıdır. Araştırmada kodlama güvenirliliğini sağlamak için özel eğitim alanında doktora derecesine sahip başka bir uzman tarafından da belgeler analiz edilerek kodlanmıştır. İncelemelerin belgeler üstünde gerçekleştirilmesi ile birlikte kodlama uyuşma oranı %100 olarak bulunmuştur. Kodlamaların uyuşması le birlikte araştırma raporlaştırılmıştır.

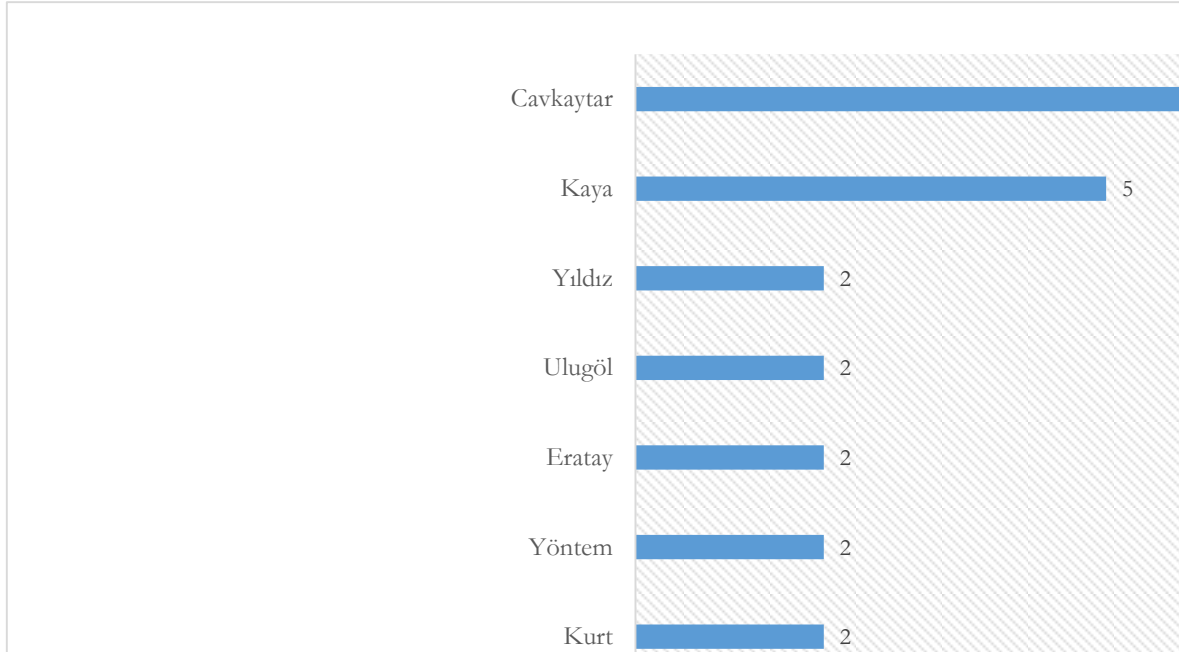
3. BULGULAR

Araştırma kapsamında analiz edilen tez ve makalelere ilişkin bilgiler izleyen satırlarda yazarlar, tarih, araştırma türü, yayın yeri, örneklem başlıkları olarak sunulmuştur. Bu başlıklar grafikler ile görselleştirilmiş ve ilgili verilerin görünürlüğü artırılmıştır.

3.1. Yazarlar

ZYY'ler alanında çalışan yazarların araştırmacıların yayın bilgilerine ilişkin veriler Grafik 1'de sunulmuştur.

Grafik 1. Araştırmaların yazarlarına ilişkin sayısal veriler

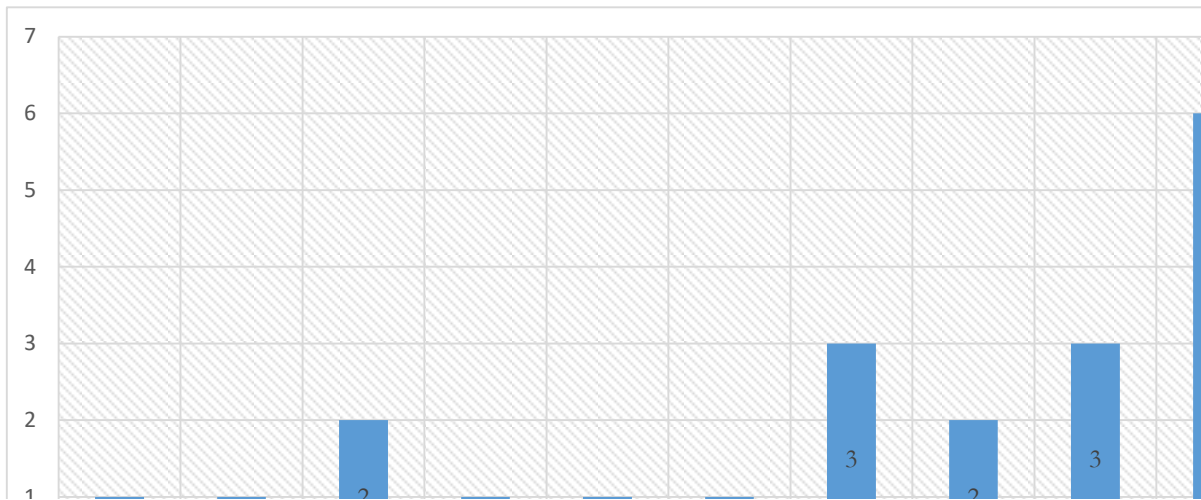

Üstte yer alan grafik de görüleceği üzere ZYY’lerle en fazla sayıda çalışmada Cavkaytar tarafından gerçekleştirilmiştir. Cavkaytar’ı 5 çalışma ile Kaya izlemektedir. ZYY alanından Yıldız, Ulugöl, Eratay, Yöntem ve Kurt ise 2’şer çalışma yapmışlardır. Diğer yazarların ise Acungil; Ar; Artar; Aslan; Atalay, Buğan; Cesur-Yakaboğlu; Coşkun; Eliçin; Görmez; Kaya; Kurt; Öncül; Özdemir; Tomris; Uçar; Yıkmış; Yücesoy-Özkan 1’er çalışmaları yer almaktadır.

3.2. Yayın Tarihleri

ZYY’lerle yapılan araştırmaların yıllara göre sayısal dağılımları aşağıda sunulmaktadır.

Grafik 2. Araştırmaların yıllara göre dağılımlarına ilişkin veriler

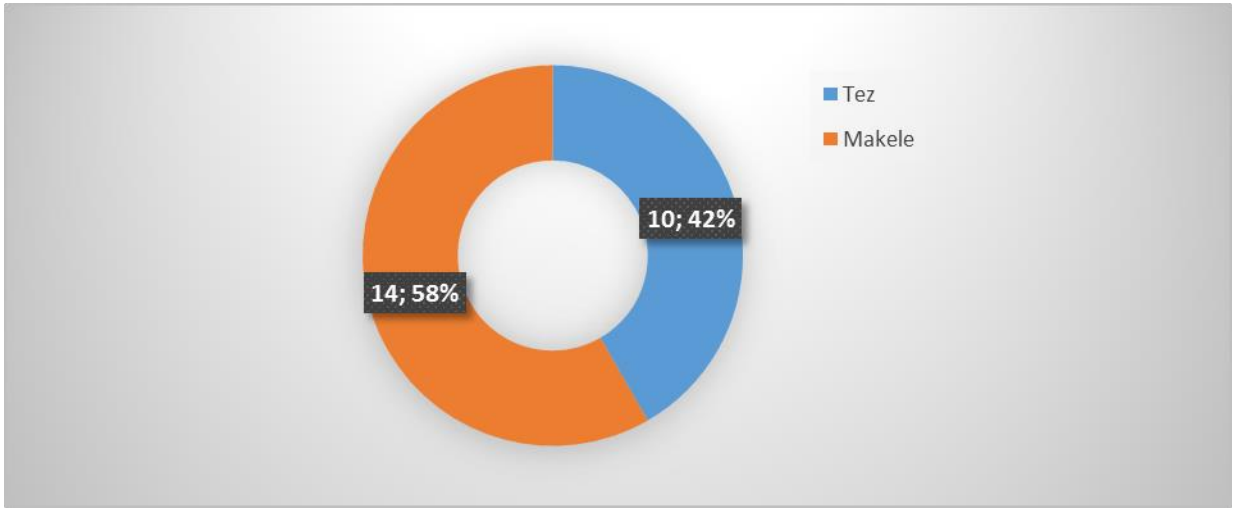

Grafik 2.'de görüleceği üzere Türkiye alanyazınına ulaşılan ilk çalışma 1999 yılında yapılmıştır. Özellikle 2016 yılından başlayarak ZYY'lerle yapılan çalışma sayılarında artış görüldüğü söylenebilir. Ayrıca çalışma sayısının en fazla olduğu yılın 2020 olduğu görülmektedir. Bu araştırma 2022 Yılı'nın Şubat ayında gerçekleşmesine karşın 2022 Yılı başında 2 araştırmaya rastlanması umut vericidir.

3.3. Araştırma Türleri

İncelenen araştırmaların türlerine ilişkin bilgiler Grafik 3'de yer almaktadır.

Grafik 3. Araştırma türleri

Grafik 3.'te görüleceği üzere incelenen araştırmalardan 10'u tez 14'ü makaledir. İlgili çalışmalar analiz edilirken bir kısım çalışmanın tez ve tezde üretilmiş makale olarak yayınlandığı görülmüştür. Bu tür araştırmalar için tezden üretilmiş makaleler araştırmaya dahil edilmiştir.

3.4. Yayın Yeri

ZYY'lerle yapılan araştırmaların bir kısmı çeşitli akademik dergilerde yayınlanırken bir kısmı ise lisansüstü tez olarak enstitüler tarafından basılmıştır.

Tablo 2. Araştırmaların yayın yerleri

Yayın yeri / Enstitü	Sayı
Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	4
Education and Training in Autism and Developmental Disabilities	2
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	1
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1
Anadolu Journal of Educational Sciences International	1
Anadolu Klin	1
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	1
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi	1
Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi	1
Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi	1

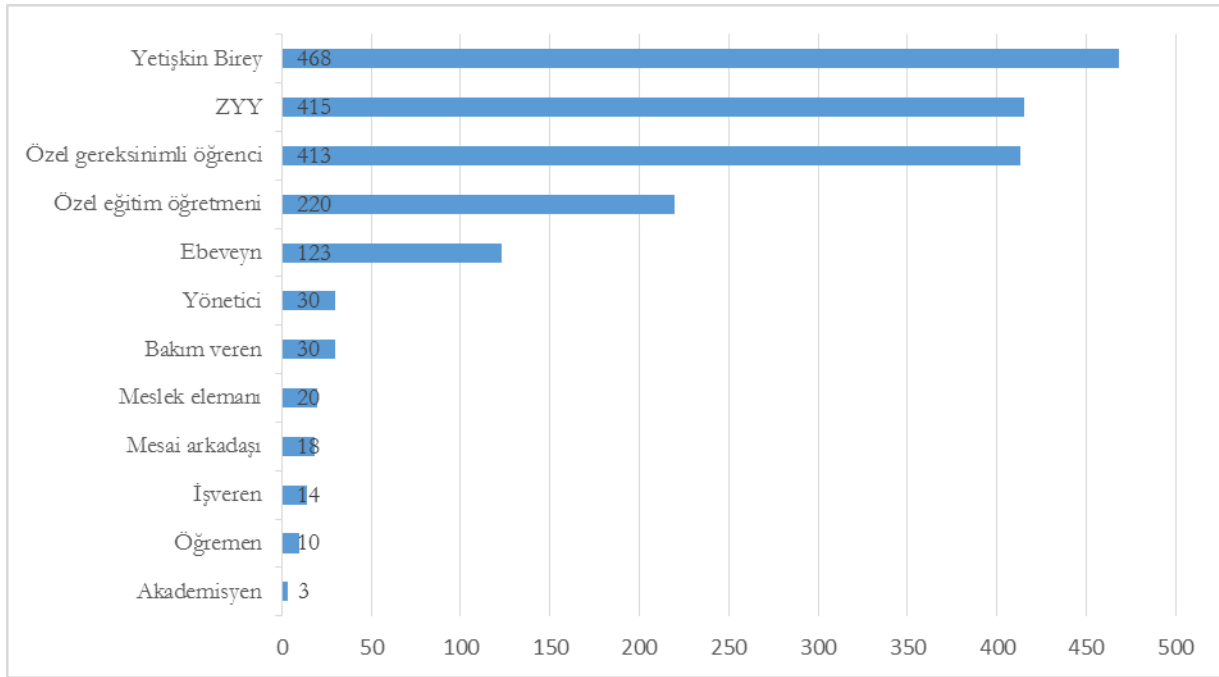
International Electronic Journal of Elementary Education	1
International Journal of Developmental Disabilities	1
Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	1
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi	1
Rehabilitation Research, Policy, and Education	1
Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi	1
Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	1
Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry	1
Yaratıcı Drama Dergisi	1

Tablo 2.’de görüleceği üzere ZYY’lerle yapılan lisansüstü tezlerden dört tanesi Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır. Makale olarak yayınlanan araştırmalar ise farklı dergilerde yayınlanmakla birlikte 2 araştırma Education and Training in Autism and Developmental Disabilities isimli dergide yayınlanmıştır.

3.5. Örneklem

İncelenen çalışmaların katılımcılarına ilişkin sayısal veriler Grafik 4.’te aşağıda sunulmuştur.

Grafik 4. Katılımcı oranları

Grafik 4. incelendiğinde araştırmalarda ZYY’lerin ve özel gereksinimli öğrencilerin araştırmalara dahil edilme oran ve sayılarının yüksek olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak ZYY bireylerin ebeveynlerinin de 123 katılımcı ile araştırmalara dahil olma sayılarının yüksek olduğu söylenebilir. En fazla katılımcı sayısını oluşturan yetişkin birey kategorisi bir ölçek geliştirme çalışmasını içermektedir. Burada önemli bir diğer bulgu ise akademisyenlerin araştırmalarda katılımcı olma oranlarının son derece düşük olmasıdır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada Türkiye’de 1999-2022 yılları arasında zihin yetersizliği olan yetişkinleri konu edinen çalışmalar, yazar, yayın yılı, yayın tür, yayın yeri ve örneklem sayıları açısından incelenmiştir. 23 Yıllık bir zaman sürecinde Türkiye’de yapılan çalışma sayısı 24’tür. Bu konuda uluslararası alanyazın ile karşılaştırma yapılması durumunda gerçekleştirilen çalışma sayısının son derece düşük olduğu görülmektedir (Kaya ve Wehmeyer, 2022).

Araştırmalar yazarları açısından incelendiğinde 24 araştırmanın altısında Cavkaytar’ın makale yazarı (Yıldız ve Cavkaytar, 2022; Kaya ve Cavkaytar, 2022; Yıldız ve Cavkaytar, 2020; Ulugöl ve Cavkaytar, 2020; Cavkaytar, Acungil ve Tomris, 2017; Cavkaytar, 2012) ve iki araştırmada ise tez danışmanı olduğu görülmektedir (Uçar, 2020; Artar, 2018). Elde edilen veriler ışığında tezlerden üretilmiş yayınlar da değerlendirildiği zaman Cavkaytar’ın hem kendi çalışmalarında hem de lisansüstü danışmanlık yaptığı araştırmalarda zihin yetersizliği olan bireylerin yetişkinlik dönemlerini yoğun bir şekilde konu edindiğini görülmektedir. Cavkaytar ve meslektaşları ZYY’ler için günlük yaşam programı, mesleki eğitim, aile eğitimi ve bağımsız yaşam konularını yoğun bir şekilde çalışmışlardır. İncelenen araştırmalardan beş tanesi Kaya ve meslektaşları tarafından yapılmıştır (Kaya ve Cavkaytar, 2022; Kaya ve Yöntem, 2021; Kaya ve Yöntem, 2020; Eliçin ve Kaya, 2016; Kaya ve Yıkıms, 2014). Kaya çalışmalarında ZYY’lerin gereksinimlerini, sorunlarını ve yetişkinlik dönemlerini içeren eğitim programları hakkında çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bir diğer araştırmacı Yıldız ZYY’lerin bağımsız yaşam gereksinimleri araştırmış (Yıldız ve Cavkaytar, 2020) ve bu bireyler için istihdam öncesi bir eğitim programı tasarlamıştır (Yıldız ve Cavkaytar, 2022). Özellikle yetişkinlik dönemi için ZYY’lerin bağımsız yaşam gereksinimlerinin belirlenmesi ve çalışma yaşamı önemli konulardır. Ulugöl (2018) ise ZYY’lere tarım becerilerinin öğretimini çalışarak mesleki becerileri kazandırmaya çalışmıştır. Kaya ve Eratay, (2009) ZYY’lerle bağımsız bir yaşama ulaşabilmeleri için en önemli adımlardan biri olan sosyal becerileri çalışmışlardır.

Araştırmaların toplam sayıları ve yıllara göre dağılımlarına bakıldığında özel eğitim alanında çalışılan diğer yaşam dönemlerine göre son derece düşük olduğu söylenebilir. Yetişkinlik alanını çalışan araştırmacı ve çalışma sayısının sınırlı olması yetişkinlik dönemlerinde zihin yetersizliği olan bireylere ulaşımın güç olması ve yaşam boyu eğitim teorisinin özel eğitim de uygulamaya koşulmamasından kaynaklı olabilir. Henüz çocukluk veya ergenlik çağlarında olan bireylere öğrenim gördükleri okulları aracılığıyla ulaşma ve araştırmaya dahil etme olasılığı daha yüksektir. Bu nedenlerle son 23 yılda ZYY’lerle sosyal ve beşeri bilimler alanında yapılan araştırma sayısı 22 diğer bilim alanlarını dahil edildiğinde ise 24’tür.

İncelenen araştırmalardan 10’u tez 14’ü ise makaledir. Lisansüstü tezler çeşitli üniversitelere dağılmakla birlikte ZYY’ler alanında en yüksek sayıda tez Anadolu Üniversitesi tarafından yayınlanmıştır

(Uçar, 2020; Artar, 2018; Cesur-Yakaboğlu, 2016; Bagan, 1999). Araştırmada bir kısım yayın hem tez hem de tezden üretilmiş makale olarak üretilmiştir. Bu yayınlardan bir kısmının yalnızca tezden üretilmiş makale olanlarının incelendiği düşünülürse Anadolu Üniversitesi tarafından ZYY’lik alanında yayınlanan tez sayısının çok daha fazla olduğu söylenebilir. Araştırmalar katılımcıları açısından değerlendirildiğinde zihin yetersizliği olan bireylerin yetişkinlik yaşamlarında etkileşim içerisinde bulunabileceği pek çok meslek, insan ve aile bireyi ile çalışma yapıldığı görülmektedir. Burada önemli bulgu ise ZYY’lerin kardeşleri ile yapılmış çalışma olmamasıdır. Bu bulgulara genel olarak bakıldığında ZYY’ler çalışma alanın ülkemiz için çok yeni ve sınırlı sayıda araştırmaya sahip bir kategori olduğu söylenebilir. Bununla birlikte ZYY’lerin bağımsızlıkları, yaşam boyu eğitimleri ve yaşam kaliteleri açısından yeni çalışmalara gereksinim bulunmaktadır.

4.1. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma zihin yetersizliği alanında yetişkinlik dönemine dikkat çekebilmek adına (a) Türkiye’de yapılan çalışmalarla, (b) araştırmacının kullandığı Google Akademik, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi, Dergipark veri tabanlarıyla, (c) 1999 – 2022 (Şubat) zaman aralığı ve (d) araştırma soruları ile sınırlıdır.

4.2. Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Zihin yetersizliği olan çocuklar da büyüyorlar ve onlar da tipik gelişim gösteren bireyler gibi yetişkinlik dönemlerini yaşayabiliyorlar. Bu nedenle yetişkinlik dönemi öncesinde, yetişkinliğe geçişte ve yetişkinlik döneminde yapılan tüm çalışmalar hem zihin yetersizliği olan bireyler hem de ebeveynleri için son derece önemlidir.

- Zihin yetersizliği ve yetişkinlik alanında politika üretmeye odaklı çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- ZYY’lerin kardeşleri ile çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- ZYY’lere öz belirlenim becerileri edindirmeye yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Gelişmiş ülkelerdeki ZYY’lerin günlük yaşamları ve Türkiye’de yaşayan ZYY’lerin günlük yaşamlarını karşılaştıran çalışmalar yapılabilir.
- ZYY’lerin kariyer edinimleri ile ilgili çalışmalar yapılabilir.
- Ülkemizde ve dünyada ZYY’ler çeşitli durumlarda evlenebilmektedir, bu bireylerin evlilik yaşamlarını inceleyen çalışmalar yapılabilir.
- ZYY’lerle Türkiye haricinde dünyada yapılan çalışmaların incelendiği bir araştırma yapılabilir.

Kaynakça

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5* (Vol. 10). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Ar, Ö. F. (2020). *Yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilme durumlarına göre yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik düzeylerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Artar, T.M. (2018). *Çalışma arkadaşlarının zihin yetersizliği olan bireylerin çalışma yaşamına ilişkin görüş ve önerileri*. [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Aslan, Y., & Eratay, E. (2009). Zihin engelli bireylere kumaş üzerine çizilen desene pul işleme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10(02), 15-39.
- Atalay, A. (2020). *Bir üniversite hastanesinde 2012-2019 yılları arasında suç işlediği değerlendirilen zihinsel yetersizlik tanılı yetişkinlerin sosyodemografik klinik ve kriminolojik özellikleri*. [Uzmanlık tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Bigby, J., & Pérez-Stable, E. J. (2004). The challenges of understanding and eliminating racial and ethnic disparities in health. *Journal of General Internal Medicine*, 19(2), 201.
- Bugan, G.M. (1999). *Yetişkin zihinsel engelli kadınların günlük yaşam becerilerini gerçekleştirme durumlarının belirlenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Cavkaytar, A. (2012). Teaching café waiter skills to adults with intellectual disability: A real setting study. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 47(4), 426-437.
- Cavkaytar, A., Acungil, A. T., & Tomris, G. (2017). Effectiveness of teaching café waitering to adults with intellectual disability through audio-visual technologies. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 52(1), 77-90.
- Cesur-Yakaboğlu, G. (2016). *Özel gereksinimli öğrenciler için yetişkinliğe geçiş becerileri ölçme aracının geliştirilmesi*. [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Coppus, A. M. (2013). People with intellectual disability: what do we know about adulthood and life expectancy?. *Developmental disabilities research reviews*, 18(1), 6-16.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.

- Eliçin, Ö., & Kaya, A. (2016). Zihinsel yetersizliği olan yetişkin bireylere doğrudan öğretim yöntemi ile tablet bilgisayarda oyun oynama becerisinin kazandırılması. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 33(2), 1-19.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2022, Ocak 30). *Engelli ve yaşlı istatistik bülteni*. <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/sayfalar/istatistikler/engelli-ve-yasli-istatistik-bulteni/>
- Görmez, A. Family Caregiving Burden of Adults with Intellectual Disability and Associated Factors. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 22(3), 169-176.
- Harris, J. C. (2006). *Intellectual disability: Understanding its development, causes, classification, evaluation, and treatment*. New York: Oxford University Press.
- Janicki, M., Dalton, A. J., Michael Henderson, C., & Davidson, P. W. (1999). Mortality and morbidity among older adults with intellectual disability: health services considerations. *Disability and rehabilitation*, 21(5-6), 284-294.
- Kaya, A. ve Yöntem, M.K., (2020). Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere yönelik tutum ölçeği’nin geliştirilmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS*, 10(1), 60-72.
- Kaya, A., & Cavkaytar, A. (2022). Development of A Daily Living Education Program For Individuals with Intellectual Disabilities Under Protective Care. *Rehabilitation Research, Policy, and Education*, 35(4), 280-297.
- Kaya, A., & Wehmeyer, M. L. (2022). A model proposal development study for adults with intellectual disabilities in Turkey compared to USA. *International Journal of Developmental Disabilities*, 1-11.
- Kaya, A., & Yıkılmış, A. (2014). Bakım Hizmeti Veren Personelin Zihin Engellilerin Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Görüş ve Önerileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 365-404.
- Kaya, A., & Yontem, M. (2021). Adaptation of AIR Self-Determination Scale to Turkish (AIR SDS-TR). *International Electronic Journal of Elementary Education*, 14(1), 79-86.
- Kaya, D., & Eratay, E. (2009). Yetişkin zihin engelli bireylerin sosyal becerilerinin gelişiminde yaratıcı drama yönteminin etkililiğinin incelenmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 4(8), 53-74.
- Kurt, Ö. (2016). *Zihinsel yetersizliği olan yetişkinlere dinamik germe egzersizlerinin öğretiminde ipucunun giderek azaltılmasıyla öğretim sürecinin etkililiği*. [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kurt, Ö., ve Coşkun, İ. (2018). Yetişkin Zihin Engelli Bireye Sahip Ailelerin Çocuklarının Fiziksel Aktivite Düzeylerinin İncelenmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 04(3), 1-9.
- McConkey, R., Mulvany, F., & Barron, S. (2006). Adult persons with intellectual disabilities on the island of Ireland. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(3), 227-236.

- Miles, M. B., and A. M. Huberman. 1994. *An Expanded Sourcebook Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Öncül, N., & Yücesoy Özkan, Ş. (2010). Orta ve ileri düzeyde zihin yetersizliği olan yetişkinlere videoyla model olma kullanılarak günlük yaşam becerilerinin öğretilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 143-156.
- Özdemir, S. (2009). *Yetişkin zihnin engelli bireylerin sosyal becerilerinin gelişiminde yaratıcı drama yönteminin etkililiğinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Schalock, R. L. (2004). The concept of quality of life: what we know and do not know. *Journal of intellectual disability research*, 48(3), 203-216.
- Schalock, R. L., R. Luckasson, and M. J. Tassé. 2021. *Intellectual Disability: Definition, Diagnosis, Classification, and Systems of Supports*, (12th Edition). Washington, DC: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
- Shaw, K., Cartwright, C., & Craig, J. (2011). The housing and support needs of people with an intellectual disability into older age. *Journal of Intellectual Disability Research*, 55(9), 895-903.
- Thompson, J. R., Bradley, V. J., Buntinx, W. H., Schalock, R. L., Shogren, K. A., Snell, M. E., ... & Yeager, M. H. (2009). Conceptualizing supports and the support needs of people with intellectual disability. *Intellectual and developmental disabilities*, 47(2), 135-146.
- Uçar, K. (2020). *Kafede garson olarak çalışan zihnin yetersizliği olan bireylerin mesleğe ilişkin matematik becerilerinin iyileştirilmesi*. [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Ulugöl, F. (2018). *Zihinsel yetersizliği olan bireylere tarım becerilerinin öğretiminde video modelle öğretim yönteminin etkililiği*. [Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Ulugöl, F., & Cavkaytar, A. (2020). Zihin Yetersizliği Olan Bireylere Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Aile Eğitimi Programının Etkililiği. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 10(2), 930-957.
- World Health Organization. (2022, Ocak 30). *Definition of key terms*. <https://www.who.int/hiv/pub/guidelines/arv2013/intro/keyterms/en/>
- Yıldırım, A. ve Şimsek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, G. & Cavkaytar, A. (2020). Independent Living Needs of Young Adults with Intellectual Disabilities. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 11(2), 193 - 217. Doi: 10.17569/tojqi.671287

Yıldız, G. and Cavkaytar, A. (2022). Effectiveness of pre-employment independent life education program designed for young adults with intellectual disability. *International Journal of Developmental Disabilities*. <https://doi.org/10.1080/20473869.2022.2036920>